

A man with a beard, wearing a blue long-sleeved shirt and dark pants, sits on a stone ledge on the left. A woman with dark hair, wearing a colorful patterned shirt and light-colored pants, sits on the ledge on the right. They are facing each other and appear to be in conversation. The background shows a large, ancient stone amphitheater with many rows of seats, set against a backdrop of a city with buildings and trees. The lighting is soft, suggesting late afternoon or early morning.

Höstresan '91

Resans motto :
"Att leva är att leva farligt"
(*Eirik Hornborg*)

Resans första stora upplevelse var ankomsten till Berlin. Denna vidsträckta stad med sitt kaotiska öde, sitt virrvarr av stolta historiska byggnader, ruiner och funkislådor, sina pittoreska prydligt slingrande kanaler och sin nedgångenhet, slafsighet och allestädes närvarande dekadens, gjorde i alla fall ett överväldigande positivt intryck med sin hjärtliga charm, sin lufsiga godmodighet och sin imponerande nästan överväldigande sprudlande storslagenhet speciellt omkring Kurfürstendamm. Värre var det att trassla in sig i den redan ordentligt tilltrasslade tunnelbanetrafiken med sina ständigt improviserade avstängningar och omläggningar av trafiken. Åkte man fel, vilket man ofelbart råkar ut för i detta trafik kaos där ingenting stämmer, så är det enda sättet att komma rätt igen att omedelbart stiga av, resa samma väg tillbaka, lokalisera källan till misstaget och börja om därifrån på nytt.

Lita dock inte på hjälpsamma berlinare. Om de vill hjälpa dig till ett mål mat vill de bara bli bjudna på middag själva, och lyckas de hjälpa dig så långt att ni som goda vänner hamnat att sitta vid samma bord så finns det sedan ingen annan väg ut ur den knipan än att betala och sedan aldrig lita på en berlinare mera.

Tyvärr blev mitt sista intryck av Berlin inte det angenämaste. Vid stationen Berlin Lichtenberg gick det en trappa ner till gången som förde till tågspåren. På kvällen (en onsdag) ankom det tre fränstötande s.k. skinheads och fattade posto vid denna trappa. Varje olycklig själ som måste ta sig ner till spåren måste passera dessa tre förskräckligt hemiska människor och utsätta sig för deras totala oberäknlighet. En stackars vietnames vågade sig förbi dem, men inte utan att hans bagage blev utsatt för direkta provokativa sparkar. Nästa kandidat till detta gatlopp blev en stackars lufsig påstruken långhårig hedersknyffel, som råkade släpa på en portabel kasettbandspelare. Vad de tre monstren gjorde med honom vet ingen, men hela stationen hörde aggressivt tilltal, dunsar, vrål, skrik och en stereo som ramponerades. Därefter kom en av de tre skinnhuvudena upprusande med ett skrik och blödande över hela det redan alldeles tillräckligt brutala ansiktet. Tydligen hade luffaren vågat försvara sig. De tråkiga konsekvenserna blev ett våldsamt uppträde med vakter, poliser och fängslandet av luffaren, som verkade snäll som ett lamm. En av de tre äggskallarna flydde från stället. Den blodige blev troligen i märkt i ansiktet för livet, varför åtminstone han fick vad han förtjänade, medan luffarens framtida öde blev en anledning till oro. Alla passagerare måste sedan passera scenen för uppträdet med spillrorna av en helt sönderslagen stereo och mycket utspridda och väl tilltagna blodfläckar över allt på stenläggningen som mer än värtaliga vittnesmål om de tre östberlinska äggskallarnas omänsklighet.

Ett desto bättre intryck gjorde Polen. Man slogs genast av dess utomordentliga och underbara oordning. Ingenting fungerade, ingenting var logiskt eller konsekvent, allt var ett enda oöverskådligt fullkomligt men mycket mänskligt kaos. Jag trivdes genomgående.

Redan på tåget måste man fylla i en tullblankett och bekänna precis hur mycket guld, kassaskrin, varor, sedlar, utländsk valuta, ädelstenar och säljbart gods man förde med sig och precisera värdet på alltsammans. Jag fyllde i 0 på alla ställen och blev sedan förvånad över att ingen kom och återkrävde den med möda fullständigt ifyllda blanketten. När jag ankom till Katowice i avsikt att besöka Krakow och Warszawa hade det sista tåget till Krakow redan gått. Det fanns dock möjlighet att hinna med ett Warszawatåg, men till det behövdes det en platsbiljett, och jag hade inga polska pengar. Fåfängt genomsöktes hela den väldiga stationen efter ett växelkontor. Till slut vände jag mig till polisen. De ställde upp omedelbart, och jag fick väpnad eskort till

växelkontoret, som låg i källaren och som var stängt. I stället fick jag anvisningar till ett hotell i staden som kunde växla. Hotellet i fråga var obefintligt, men i stället hittades ett annat hotell, där jag lyckades växla en svensk hundralapp mot några polska hundratusenlappar. När jag återkom till stationen hade Warszawatåget gått. Nu hade jag i alla fall pengar och hade inte ätit på hela dagen. En tjock gubbe, som visade sig utgöra stationens växlingskontor efter stängningsdags, anvisade mig en trevlig sylta inne i staden och bad mig hälsa från honom. Alla mat- och kaffeserveringar på stationen hade precis stängt. Från stationen vågade jag inte bege mig på nytt då jag inte ville missa även Budapesttåget, till vilket jag fick erforderlig platsbiljett, men av misstag till 1-a klass, (fastän jag tydligt sagt 2-a,) vilken förnämre klass interrailresenärer ej får beträda. Utanför stationen hittade jag till slut en husvagn där det kokades kaffe och såldes bröd. Äntligen mat åtminstone! Överallt kunde jag nu se skyltar med ordet "Kantor" i staden som tydligen betydde växlingskontor. Det fanns hur många som helst, men de var alla stängda. 21.48 gick mitt tåg till Budapest. Puh! Kanske var det lika bra att skiljas från det så positiva och mänskliga Polen innan något ännu hade hänt.

Rumänska komplikationer.

Rumänien är det sista landet i Europa som kräver visum. Mina ansträngningar inleddes redan i Göteborg. Där fanns inget konsulat, men man kunde ringa till Stockholm. Där meddelades det att en visumansökan inte innebar några som helst problem. Man skulle bara skicka sitt pass till Stockholm med 210 kronor och invänta svaret. Jag skulle resa följande dag, varför inget svar kunde inväntas. I stället hoppades jag på Köpenhamn.

I Köpenhamn fanns inget konsulat. I Hamburg fanns inget konsulat. Det enda rumänska konsulatet i Tyskland låg tydligen i Bonn, som jag då rakt inte skulle till. Jag hoppades på Warszawa, Prag eller Budapest.

Det blev som sagt tyvärr inget Warszawa denna gång. I stället blev det Prag, denna idealiska kontinentala kulturstad, som på ett år drastiskt hade förändrats i positiv riktning. Förra året var mänskorna ännu skygga, försiktiga och kalla, det var svårt att finna restauranger, servicen var obefintlig och maten vattmig. I år var allt som en omvänd hand - idel vänlighet och tillmötesgående överallt, trevliga kaféer och god servering i varje kvarter, och hela staden var mänskligt sett som en utslagen blomma. Tyvärr var det rumänska konsulatet inte i enlighet därmed.

Jag skulle komma tillbaka följande dag. De stämplade visum endast på måndag, onsdag och fredag. Priset för ett visum var hos dem 150 dollars. Plötsligt hade alltså priset på ett visum under en halv veckas tid gått upp med nästan 500%. Var då rumänska visa så utomordentligt eftersökta?

I Budapest fick jag höra andra avskräckande historier från ungerska veteraner och ögonvittnen. Visst var det numera lätt att resa in till Rumänien, men en turist släpptes sedan inte mera ut därifrån. Jag blir väl klar med en samling rumänska skräckhistorier så småningom, som alla tyder på att greve Dracula ännu inte är död, hur mycket Ceaucescu än må vara det.

Under omständigheterna var det vida lämpligare att resa genom inbördeskrigets Jugoslavien än att ta risken och betala 150 dollars för ett visum till ett land som direkt verkade personifiera det Stora Okända, från vilket kanske ingen återvändo fanns.

Bulgarisk charm.

Jag slapp höra till dem som vid jugoslaviska gränsen (Subotica) kommenderades av från tåget för kontroll, visitering och förhör. Jag såg de unga männen som plockades ner. De såg alla ut som unga sköna virila kroater. De serbiska gränspoliserna skulle bara ha vetat vad jag hade i sinnet för kroaternas del mot serberna.

Bulgarien gjorde genast ett enastående gott intryck. Rent, ålderdomligt, jungfruligt, trevligt, anspråkslöst och småstadsaktigt verkade detta sjungande folk, vars körer hör till de bästa i världen. Slående var kontrasten mellan det Kungliga Slottet i Sofia och Stalins kommunistiska högkvarter alldeles i närheten. Den "odräglige fördrivne" monarkens slott var som en liten idyllisk paviljong, som kunnat ligga i Borgå eller Trosa, medan den kommunistiska högborgen var som Pentagon i storvulen massiv svulstighet. Snacka om skrytsamhet! Innan kommunistfästet övergavs hade någon tuttat eld på dess dokumentsamlingar, branden hade effektivt förstört borgens inre men lämnat de massiva betongmurarna föga mer än nersmutsade, och i detta svärtade övergivna tillstånd hade stalinismens huvudmonument i Sofia lämnats. Troligen kommer ingen att vilja sätta byggnaderna i stånd igen, ty de är ju så fula.

Vida märkligare än Stalins monumentalverk var dock intrycket av en gudstjänst i Alexander Nevskij-katedralen i Sofia, byggd av ryssar på tsar Alexander III:s initiativ som symbol för ryssarnas hjälp i bulgarernas frihetskrig mot de alltjämt avskydda turkarna. Körens, prästernas, sångens, de tusen levande ljusens och den undersköna byggnadens inres oemotståndlighets insatser bidrog till en överväldigande verkan av skönhet som måste framkalla tårar av rörelse. Den ortodoxa renässansen i hela Östeuropa är som en naturblomsterkraft som genom en översvämning av skönhet ofrånkomligt måste ha framgång med sig överallt och även i västerlandet. Vad är väl en torftig katolsk mässa efter Johannes XXIII med dess nedbantade vulgariserade musik, med dess kraftiga censurering av ceremonielet, med dess radikala banalisering av själva gudstjänsten och med dess på senare tid även förekommande utrensning av helgonbilder mot den ortodoxa rikedom, ja, gränslösheten på skönhet, skönsång, bildprakt, ceremoniellt allvar, och framför allt högstämning? Det som det andra vatikankonciliet framför allt har lyckats avliva i den katolska kyrkan är stämningen. Dess mystik har utrotats, och kvar är bara ytlig formalism. Med desto större helig övertygelse överväldigar då en riktig ortodox gudstjänst en genom sitt formligen himmelska överdåd på fullständigt frigjord och ohämmad skönhet utan gränser.

Vad ska man då säga om den stackars ambassadör från Vatikanen som uppgiven frivilligt lämnade Bulgarien med den ursäkten att bulgarerna inte kunde tro på någon Gud? Han kan varken någonsin ha bevistat en ortodox gudstjänst eller besökt något av landets 330 kloster, och det är att befara att både han och Vatikanen led av en betydligt djupare religiös kris än det hopplöst men praktfullt ortodoxa Bulgarien.

Eller han kanske inte fann sig tillräckligt bortskämd av den underbara Balkanstandard? Han kanske råkade ut för nödvändigheten att ta med sig toalettpapper hemifrån om han under ett besök i operan ville besöka toaletten, han kanske fick orienteringssvårigheter i Bulgariens huvudstad, där gatskyltar för det mesta saknas och där många varandra korsande gator är identiska med varandra till utseendet med sina låga träd, ruffiga tvåvåningshus, leriga beskaffenhet och ofrånkomliga trängsel av skyndande fotgängare, han kanske råkade ut för att inga klockor i hela staden gick rätt om någon befintlig visare alls rörde sig åt något håll, han kanske råkade ut för en sedvanlig bulgarisk bensinkö: hundra bilar i kö för en bensinstation, kön räcker i tre timmar, och när man äntligen kommer fram är bensinen slut i stationen - en mycket lustig upplevelse av oförglömligt slag på landsvägen mellan Belgrad och Istanbul, (det är en icke ovanlig syn i Bulgarien att se några köande bilar vid en öde bensinstation, där bilarna snustorra köat i sju timmar i väntan på att något skulle hända vid macken utan att kunna göra något annat...) han hade kanske normala problem med sin bil, dvs.

bulgarisk bilbesiktning fungerar som så att man får köra fritt tills något går sönder, och därefter börjar problemen; eller han kanske hade oturen att gå på en bulgarisk restaurang och där råka ut för normala bulgariska restauranggäster, som spottade och dräglade på golvet och bordet, slog sönder dricksglasen mot väggen om kyparen gav dem anledning till otålighet eller antastade andra gäster med berusat tilltal; eller han kanske fick en vänlig inbjudan till någon hög potentat uppe i bergen, som, när vår vän längs omöjliga landsvägar äntligen kom fram till stället, hade lämnat villan och låst efter sig; eller han kanske råkade ut för bulgariska meteorologiska experter som lovade solsken och 25 grader varmt hela dagen, varpå han under sin väl planerade pastorala utflykt i bergen fick avnjuta tropiskt hållregn och kyla hela dagen - allt sådant kan man väl stå ut med i Bulgarien som bulgar men inte som utlänning - eller han kanske helt enkelt gick bet på det bulgariska alfabetet. Det har nämligen ett antal försvårande eller förenklande bokstäver, beroende på hur man ser det. Egentligen borde Bulgarien skrivas Böllgarien, ty så uttalas det, om man inte föredrar Blgarien med accenten mellan B och l. CocaCola heter på bulgariska Kokakola, Mark Twain heter Mark Tven, Snack Bar heter Snek Bar, Puccini heter Putjini och hans japanska opera Madam Böterflaj. Man må sedan bedöma ett stackars ensamt och vilset vatikanskt sändebud i denna slaviska folkkultur och kanske en aning förstå hans slutledning att de skyldiga till oredan måste vara ordentligt gudlösa. Han borde dock ha insett och uppskattat att bulgarerna åtminstone inlett en början till ett försök i rätt riktning.

Emellertid kunde alla dessa missförhållanden inte göra mig orolig för Bulgarien, ehuru de tydligen förtretade ett bekvämt vatikanskt sändebud. Bulgarien har redan lyckats arbeta sig upp från Europas allra lägsta standardkategori, som ännu markerar länder som Albanien, Rumänien och delar av Jugoslavien, och hamnat på nästan samma nivå som Polen, Portugal, Ungern, Tjeckoslovakien och Östtyskland. Dess fattigdom har varit extrem, (i vintras måste min värdinna stiga upp klockan 4 varje morgon för att köa i två timmar för att få mat till familjen; inflationen är ungefär 1000% eller 50% i månaden,) och man kan inte på en natt ta steget från förtryckt kommunistiskt U-land till välfärdsstat. Emellertid har Bulgarien möjligheter. Dess bergiga vildmarksnatur med både skidsportorter och sommarparadis vid havet gör det till ett oemotståndligt turistland. Det har inte utsatts för samma vansinniga tvångsindustrialisering som Polen, Östtyskland och Tjeckoslovakien med en oreparerbar miljöförstöring som följd, och dess folk är driftigt, dugligt och kraftigt.

Emellertid finns det skäl för oro av ett helt annat slag. Vi besökte en restaurang som var känd för sin lantliga idyll och sin bulgariska typiskhet. När vi kom dit var den fullbesatt och priserna astronomiska: den var fullkomligt exploaterad av de nya svartabörs-vinnarna och den nya diplomatkåren. Ingen normal bulgar hade råd att äta där mera.

För Bulgarien framstår nu efter 40 års kommunistisk diktatur Amerika som det stora idealet. Allt amerikanskt anammas helt okritiskt med videovåld, hårdrock och allt sådant i släptåg. Hårdast av allt amerikanskt har Livets Ord slagit sina klor i Bulgarien. I Sverige är Livets Ord känt för sin statistik av hög självmordsfrekvens och ännu högre frekvens av psykoser. I Bulgarien har det bara börjat. Man kan bara gissa sig till vad en stenhård diktatorisk moral av "endast den kan bli frälst som kan göra pengar" i evangelistisk frälsningsförklädning kan ha för oöverskådliga konsekvenser för ett fattigt folk som bulgarerna.

Kommunismen är död, men kapitalismen består. Är det helt sunt att en amerikansk vulgär-kapitalism med pengar som enda mått på livets värden skall få helt fria händer utan konkurrens med sin vämjeliga hårdocks- och videovåldskultur som reklamångvältar? Nej, det behövs alldeles nödvändigt ett motstånd mot detta, och må detta motstånd ta formen av kultur med litterära och historiska traditioner under namnet av humanism.

Därmed lämnar vi det före detta kommunistiska Europa bakom oss.

Den grekiska världen.

Redan i Plovdiv (antikens Filippopolis) trädde den grekiska kulturvärlden en till mötes med hela sin värme och skönhet. Den gamla delen av staden står under Unescos omedelbara beskydd såsom en unik och pittoresk kulturmiljö utan motstycke med sin charmfulla trähusbebyggelse på de tre bergen ("*Trimontium*"). Här blandades det slaviska, det turkiska och det grekiska elementet till underbar fördel för alla tre.

Återseendet med Konstantinopel efter två år blev även positivt i allra högsta grad. För två år sedan var landet ännu en militärdiktatur, och vart man än kom möttes man av beväpnade soldater och tiggare. Båda elementen var nu försvunna, och i stället bemöttes man överallt med vänlighet och tillmötesgående på engelska, ett friskhetstecken hos detta land mellan Europa och Asien som påtagligt börjat växa in i det förra. Även de slöjmaskerade damerna var mindre förekommande än för två år sedan.

De grekiska järnvägarna hade plötsligt blivit bättre. För två år sedan tog resan Konstantinopel-Thessaloniki ett helt dygn i anspråk. Nu tog den bara 18 timmar, om än passkontrollen vid gränsen som procedur var lika omänsklig fortfarande: man kallades ut ur tåget klockan 4 på morgonen för att tillfredsställa passmyndigheternas byråkratiska fåfänga en timme på varje sida om gränsen.

Man hade trott att resten av resan skulle ha varit rena semestern efter Bulgarien. I stället mötte man oanade problem. Det svåraste var värmen. I Konstantinopel möttes man av en hetta på 35 grader, som i Athen var ännu värre. (Lägg en tågresa i detta klimat på 32 timmar däremellan.) Att fortsätta ytterligare söderut exempelvis mot Israel och Egypten var otänkbart. I Skandinavien härdas man mot kyla, och de skandinaver som beger sig till Medelhavet under sommaren, när temperaturerna rör sig mellan 30 och 40 grader, måste betraktas som ganska dumma i huvudet, då ju ingen sommar går upp mot den skandinaviska. Nu fann jag mig själv som en dum skandinav utsatt för en extrem hetta som bara kunde golva en. En oerhörd huvudvärk följdes av fullständig vanmakt. Tåget från Athen till Patras visade sig till råga på eländet vara överfullt. Det fanns plats endast mellan vagnarna, och i 38-gradig värme i ett tåg överfullt av svettiga halvdöda kreverande turister befanns det enda luftkonditionerade stället vara själva övergången från en vagn till en annan. Dock blev jag inte sjuk förrän jag tog steget bort från grekisk mark.

Grekland förblir Europas urhem och hjärta. Det är något med Grekland som aldrig kan ha sin like någon annanstans. Fastän mitt besök där denna gången blev mera hektiskt på grund av hettan än något av de tidigare, inträffade även denna gång de viktigaste händelserna, mötena och upplevelserna under hela resan där, och det är bara att konstatera, att Greklands andliga betydelse för en kulturmänska aldrig kan överskattas.

Sciroccoproblem.

Jag var inte den enda som hade drabbats av Sciroccos framfart. Överallt fann jag plågade och sjuka människor. En förskräcklig värmebölja hade förlamat hela medelhavsvärlden i mer än en månad med olidliga dagstemperaturer mellan 35 och 40 grader dag ut och dag in. Till och med min värd i Verona, den friskaste av alla människor, kom hem efter en dagsutflykt till Venedig med sitt livs första feber. Alla mina andra värdar och kontakter i Italien, som jag skulle ha träffat, skall vi inte tala om. De låg alla insjuknade och indisponerade; den hårdast drabbade hade redan medicinerat i månader och bara blivit sjukare genom Sciroccos vållande av konstant nervös utmattning.

Det hemska är, att man kan värja sig mot alla sorters väder genom kläder, utom mot värme. Mot en värme som Sciroccos brännande frätande genomborrande

hänsynslöst hårda hetta kan man ingenting göra. Det är bara att hålla sig i skuggan, och inte ens det hjälper. Bäst är att sova bort så många timmar som möjligt av dagen inomhus i ett mörkt rum, men om man ska någonstans eller måste utföra plikter under dagen står man prisgiven vart man än beger sig som mitt i den ofrånkomliga brännpunkten av ett solglas. Saknar man hatt och solglasögon är man fångad naken som en insekt under ett dricksglas dömd till att snabbt försmäkta.

Naturligtvis söker man då svalka till vilket pris som helst och begår alla världens dumheter. Man tar ett kallt bad och får lunginflammation. Man dricker en iskall dryck och får maginfluensa. Man blir kroniskt sjuk på ett eller annat sätt, och eftersom ingen medicin hjälper tar man till universalmedicinen i en eller annan form: ouzo, sprit, vin, konjak, absint, pernod eller whisky och finner denna medicin så tillfredsställande att man blir alkoholist, som majoriteten av alla franska främlingslegionärer i Afrika. Kort sagt, vad man än gör för att få bukt med Sciroccos inflytande så gör man fel. Det enda kloka att göra är att genast så fort som möjligt lämna den bakom sig och resa norrut.

Trots alla sjuka värdskap blev jag som vanligt kungligt mottagen i Palermo. På grund av sjukdom kunde mina värdar inte ta emot mig i sitt hem. I stället skaffade de mig rum på ett pensionat och betalade själva räkningen. Hur långt får man gå i generositet och hänsynstagande? Visserligen är Italien världens mest generösa land både genom sin frikostiga natur, sin mentala friskhet och sin mänskliga värme och har alltid varit det, men även godhet kan gå till överdrift. Min enda protest gällde det faktum, att de genom ett sådant totalt hänsynstagande visade hur litet de kände mig och visste om mig. Jag hade kommit till Italien enkom för att få vara så nära mina vänner som möjligt, och mina värdar i Palermo kunde inte heller veta att jag redan genomlevt alla Sciroccohelvetets fasor och kommit undan med bara litet huvudvärk och en dags total impotens. Kort sagt, genom sitt hänsynstagande tog de ingen hänsyn till mitt perfekta immunförsvar, som var väl härdat mot kyla redan och nu dessutom satts på eldprov genom själva Sciroccon. Visa mig helst inte en sådan hänsyn igen, kära värdar. Hellre sover jag i samma säng som en dödligt sjuk eller spetälsk än att jag vråker mig ensam i världens lyxigaste hotellrum.

Prov på min Sciroccomotståndskraft? Låt en annan knalla runt till fots i Konstantinopel utan hatt och solglasögon med en tung väska och upp till toppen av Taksim mitt under en Sciroccohögeftermiddag, och se vad som händer med honom! Låt en annan stå hela vägen i ett överfullt tåg från Athen till Patras (4 timmar) en ännu hetare dag. Låt honom sedan sova ute på däck under natten under överfarten till Brindisi och låt honom erfara Scirocconattkylan! Och ge honom sedan ett sitt-tåg till Venedig under följande natt, överfullt av bråkiga slynglar, som inte ens låter honom sitta i fred. Vansinne, säger ni? Nej, att lämna Sciroccon för Venedig under en dag var det klokaste jag kunde göra. Vilken semester!

Den heta Sciroccon, som blåser in alla Afrikas febrar över medelhavsländerna, hade även satt i gång saker och ting i hela södra Italien. Där pågick som bäst ett fullt utvecklat underjordiskt inbördeskrig, vilket skördade i medeltal tre människoliv (brutalt mördade) om dagen. Orsaken var inre maffia-problem. Anledningen till problemen hade orsakats av att folket i södra Italien plötsligt hade tagit ett historiskt initiativ och vägrat fortsätta falla maffians utpressningsfasor till föga. Resultatet hade blivit kaos inom maffian. Därför sköt nu alla maffiamedlemmar ihjäl varandra. Rätt åt dem, kunde man ju tänka, men för folket i dessa trakter var kriget en svår prövning. Inför turisterna måste de ju skämmas för spektaklet.

I jämförelse med den kroatiska krisen är den syditalienska betydligt svårare, djupare och mera känslig. Den kroatiska situationen är självklar: kroaterna vill vara självständiga, serberna vill inte låta dem vara självständiga, dumt nog har serberna därför valt att kriga mot kroaterna, och kroaterna kan således inte ha mera rätt och serberna inte mera fel. Men hur inför världen förklara det brutala dödandet i Syditalien? Varje mord är ju mystiskt och ouppklarligt, och nästan varje mördare lyckas

gå fri, åtminstone tills han själv blir mördad anonymt av andra. Den syditalienska situationen går historiskt och folkmentalitetmässigt så djupt, att det nästan är omöjligt att få någon icke-syditalienare att förstå den. Inte ens norditalienarna kan förstå den. Därför har syditalienarna skäl att frukta för vad de icke initierade egentligen ska tänka om saken, och ingenting är syditalienaren så rädd för som att genom misskänedom bli ansedd för något mindre än vad han är.

Misskänedom är kanske just hela Syditaliens öde. Turisterna trängs och trampar varandra på tårna och gör sig odrägliga i hela Grekland, Spanien och Norditalien ner till Rom, men i Syditalien finner man få turister. På sätt och vis är Syditalien just därigenom mera drägligt som turistland än något av de övriga: man får i princip vara i fred, och man slipper bevittna vulgärturismens ihjälexploatering av den nationella originaliteten.

Denna har förstört det mesta längs Spaniens kuster, Norditalien och Turistgrekland. Hand i hand med turisternas exploatering har industrier etablerats och fördärvat landet miljömässigt: hela Norditalien är som pittoreskt skönhetsland förlorat. Turismen har blivit en platt och banal industri i stället för att förbli ett ömsesidigt hjärtligt utbyte mellan generösa entusiastiska upptäckare av ädlare kulturvärldar och tacksamma presentatörer, vägvisare och värdar.

Det underbara med hela Östeuropa idag är denna saknad av turismen som industri: all kultur i Östeuropa är i princip intakt och väl bevarad trots allt av kommunisternas förvaltning. Exempelvis finns alla Bulgariens 330 kloster kvar som kloster trots en 40-årig ateistisk regim. Överallt i Östeuropa kan man träffa på ursprunglig äkthet. Detta kan man även ännu i Syditalien tack vare turisternas fruktan för landets ökändhet.

Redan när man lämnar det fattiga Bulgarien och kommer in i det betydligt rikare Grekland grips man av beklämning inför miljöexploateringen främst genom bilismen. I Bulgarien kunde man möta en herde vallande en fårhjord mitt på en autostrada. Är icke det en underbar och frisk kontrast mot all miljöförstörande automobilism i världen? Hur mycket vackrare är icke fattigdomens förnöjsamhet mot alla rikedomens laster!

Ytterligare skillnad föreligger ännu mellan öst och väst. Öst är ännu fattigt, och all kultur ligger där högt i kurs. Väst är rikt, men där ringaktas kulturen för att den inte är direkt lukrativ. Följden av detta är det lukrativa videovåldet och hårdrockmusiken som substitut för kultur. I det rika Italien hade jag från Kalabrien till Ligurien till resällskap en mogen ung teknolog minst 20 år gammal. Han underhöll sig under hela sin långa resa genom att lyssna på hårdrock genom freestyle och läsa Kalle Anka. Genom att han hela tiden hade sina freestyleproppar i öronen var varje försök till konversation dödfött. Vi skildes således efter en gemensam resa i hela Italiens längd från skymning till gryning utan att någon av oss hade fått veta något om den andra. Att han var en avancerad teknolog kunde jag förstå av de böcker han hade med sig som han *inte* läste.

En hög teknologie studerandes kulturkonsumtion bestod alltså i detta fall av hårdrock och Kalle Anka. Tyvärr har jag sett alltför talrika exempel på detta. Just teknologer löper extra stor risk att bli helt kulturlösa genom sin ensidigt tekniska inriktning. I Bulgarien hade jag tre teknologer som resällskap. Deras reselitteratur bestod av enbart pornografiska tidningar. Med en sådan kulturlöshet utan litterära intressen, utan skönhetsbegrepp och utan historiska kunskaper om verkligheten tilltar faran för en absolut identitetsbankrutt. Sådana människor löper den största risken att hamna i drog- och sexkarusellen med Aids som slutresultat, fullkomningen av en materialistisk verklighetsuppfattning och livspraktisering, medan människor med kunskap om verklighetens oändligt djupa bakgrund och dess dokumentering genom litteratur samt med andliga skönhetsvärderingar knappast löper samma risk.

Mitt hem i Europa.

Det finns två städer i Europa som för mig är oundgängliga som miljöer för min kulturidentitet. Den första har dåligt rykte för sin smuts och sin hemska luft, men Athen är ändå Athen, världens mest makalösa stad genom sin historia, genom sin uppfinning av demokratin som politiskt system och genom sin kulturgärningsexplosion, vilken skapade hela Antikens skönhetsvärld från Homeros till romarrikets fall, och vars minnen ännu finns kvar mera levande än någonsin.

Den andra staden är icke Florens och ej heller Rom. Båda städerna kan jag vara utan, men jag kan icke vara utan Venedig, ej heller kan jag vara utan Verona, men mest av alla italienska städer kan jag ej vara utan den ökända, avsidig liggande, brottsliga maffiastaden Palermo.

Vad är det då med Palermo, utom dess natursköna läge som överträffar Neapels? Palermo liksom hela Sicilien var efter anno 1264 en ständigt skändad, förtryckt och levande begravningskulturvagg. Faktum är, att den europeiska renässansen började i Palermo under 1200-talets första hälft genom födelsen av den första italienska litteraturen (som Dante och Florens övertog), genom uppblomstringen av bildkonst, vetenskap, filosofi och religiös tolerans och framför allt genom återuppväckelsen av skönhetsidéen, skönhetsidéen för skönhets egen skull, dess omhuldande och dess frihet. Där stod vårt nya Europas vagg hundra år innan Dantes fullbordade Gudomliga Komedi kom ut.

Det är mina huvudstäder i Europa, som jag aldrig kommer att svika som dyrkare så länge jag lever. London, Paris, Budapest, Prag, Berlin, Stockholm, New York och Rio de Janeiro i all ära, men ingen av alla världens vackraste städer kan mäta sig med Athen och Palermo när det gäller historisk inspirationskraft och konstruktivitetsskoncentration.

Påtvingad resignation.

Meningen var att resan från Palermo skulle gå via Rom och Grasse till Paris, London, Cambridge och Bryssel. Emellertid kunde ingen av mina vänner nås per telefon i Rom och ej heller i Grasse. Alla människor tycktes vara sjuka och särskilt på tågen (hela vägen från Palermo till Grasse), som mera lät som rullande tuberkulossanatorier på väg med alla sina patienter mot döden, eftersom hostandet och rosslingarna oavbrutet tilltog, och Frankrike lovade ingen bättring. Intrycket av denna Europas genom tiderna främsta nationaliststat med sin etablerade dekadens och dessutom översvämmat av problemet afrikanska invandrare, såväl araber som svarta, var utomordentligt beklämmande. (Man kan inte bara tåga ihjäl det franska argumentet: Om alla negrerna i Afrika var så fanatiska i att kasta ut alla européer från sina afrikanska hemländer, med vilken rätt anser de sig då böra flytta ut till européernas vita hemländer? Och vilken rätt har de att göra det olagligt?) Ej heller fick jag kontakt med Paris, och längtan efter den övergivna italienska värmen, dess liv och dess positiva människor övermannade mig totalt bakifrån. Det var bara att återvända.

Samtidigt nödgades jag ta hänsyn till rubbningen av min egen hälsas känsliga balans. Jag var tvungen att erkänna att jag inte var fullt frisk, hade jag fortsatt norrut hade jag blivit sämre, och därför var det enda förnuftiga att göra att stanna kvar söder om Alperna så länge som möjligt och helst var man kunde bli väl omhändertagen. Jag hade begått det fatala misstaget att mitt under den värsta Scirocchetto svalka mig i ett iskallt bad. Det hade kunnat leda till lunginflammation. Jag kom billigt undan, men hälsan var dock rubbad, och därmed var hela resan tvingad ur sin ram. Programmet kunde inte fullföljas, jag var strandsatt och hänvisad till andras välvilja, jag var inte längre fri och kunde göra som jag ville, och det var bara att ta konsekvenserna. Huvudregeln för alla fritt flängande resenärer är alltid: tag aldrig någon risk! Den

regeln hade jag vanligen alltid lyckats hålla, men jag visste inte vilken fara det låg i att svalka sig i ett iskallt bad mitt under ett Sciroccohögtryck. Jag hade inte ens hört ordet Scirocco då ännu. Omedvetet tog jag risken, och därmed var min resa kastad ur sin bana och jag tvingad att stanna bredvid vägen, berövad min initiativkraft och isolerad, genom att man i ett sådant tillstånd inte längre kan uppträda i den form man vill inför andra, och utan krafter att ta mig hem. Kort sagt, det är inte för Sciroccos skull man reser till Medelhavet.

Avslutning.

Därmed slutade resan med en ömklig suck till följd av en överväldigande otur med vädret. Det började redan i Sofia med regn tre dagar i sträck, vilket är mycket ovanligt för Bulgarien; sedan förföljdes man av Sciroccon från Konstantinopel ända till Venedig, och även på Sicilien regnade det utom den dagen då jag reste därifrån, som var kanske hela resans enda riktigt vackra och helt och hållet njutbara dag ur väderlekssynpunkt. Även i Verona regnade det kraftigt, och temperaturen där sjönk till 20 grader, samma temperatur som Göteborg uppvisat när jag lämnat Sverige. Därmed var cirkeln sluten.

I jämförelse med de tre tidigare resorna av samma natur var denna ojämförligt mer strapatsrik och prövande genom Sciroccokrisen och oturen med vädret: jag antog att resan skulle bli svår ner genom Östeuropa och att därefter rena semestern skulle följa, medan det i stället blev tvärtom: allt gick bra tills jag kom fram till Konstantinopel, och där började problemen, som varade resan ut. Emellertid var resan en klar framgång musikaliskt och ekonomiskt och mera så än någon av de tidigare. De musikaliska upplevelserna, utbytena och nya impulserna var oerhörda i sin rikedom, och hela resans totala kostnad blev endast drygt 4000 kronor, vilket slår alla rekord. Därmed blev hela denna månads kostnad på resande fot i 14 av Europas länder inklusive hyran hemma endast 8000 kronor. Därmed blir en ny resa möjlig våren 1992, även om jag nog aldrig mer reser ner till kontinenten om hösten. För att kunna genomföra en så billig och så omfattande resa gäller det att a) i möjligaste mån undvika tåg som kräver extra kostnader, d.ä. främst IC och EC-tåg, b) tillbringa så många nätter som möjligt sittande på tåg, c) undvika restauranger och i stället så mycket som möjligt leva på torrskaffning som man kan föra med sig, d.ä. bröd och frukt, samt d) motstå alla ekonomiska frestelser som att köpa kläder och böcker utomlands. Följer man dessa regler konsekvent kan utgifterna begränsas till ett minimum, så länge man är frisk och slipper nödgas ta hänsyn till sig själv.

Några speciellt minnesvärda möten och bekantskaper må dokumenteras. I Tyskland hade jag till sällskap en nordirländare, alltså en protestantisk Ulster-man, och vi diskuterade livligt den irländska frågan och kom slutligen överens om att egentliga Irland aldrig borde ha lämnat Storbritannien, då religiösa meningsskiljaktigheter kan överkommas med sunt förnuft, diplomati och god vilja, medan en politisk skilsmässa är ett sår som aldrig kan ärra sig. - I Mantua sammanträffade jag med en skotte, som strängt varnade mig för att i mitt tillstånd resa till England i oktober. Men den mest minnesvärda britten på resan var en ung, lång och mager optimist, som satt sin cykel på flygplanet till Istanbul och sedan cyklat omkring i hela Turkiet inklusive kurdernas vilda gränsland mot Iran och Irak under en månads tid. Hans enda äventyr på vägen hade varit allvarlig stenkastning från barn, vilket spräckt hans ena armbåge; men glasögonprydd, ung och oskyldig verkade han fullständigt bekymmersfri och omedveten om vilka risker han tagit. Kurdernas land är ju rena krigshelvetet sedan åtta år tillbaka, där intet mänskligt liv kan existera utan att sväva i ständig livsfara.

En besvikelse var att finna så många väntsalar stängda i Europas järnvägsstationer. I Hamburg och Budapest och på många andra ställen var väntsalarerna låsta och väntande passagerare hänvisade till ingenstans i stället. Till och med i Thessaloniki,

Europas kanske mest berömda väntsal så länge järnridån fanns, var denna stängd och låst som om den aldrig hade fungerat och härbärgerat tusentals gäster om natten från alla Europas hörn och inte minst exotiska sådana och inte minst zigenare, musikanter och taskspelare. En natt i Thessalonikis järnvägsstations väntsal glömmer ingen som en gång fått uppleva denna maratonfolkfest av rabalder och underhållning mellan nödvändiga tupplurar.

Hela resans mest imponerande bekantskap var emellertid en dam, min 70-åriga värdinna i Sofia, som behärskade grekiska, turkiska, italienska, franska och tyska utom bulgariska och som dessutom hade studerat japanska. Att leva med denna stora familj på fem människor i deras lilla nerslitna, underbara våning på intim fot under dagligt bruk av italienska, engelska och tyska måste betecknas som resans mänskliga höjdpunkt. Huvudpersonen i denna familj var dock alltjämt den avlidne fadern, en sann humanist, som ägnat hela sitt långa liv åt humanismens tjänst under oavlatligt förtryck från kommunismens sida och ändå klarat sin integritet igenom det. Hela hemmet vibrerade ännu av hans stora, varma och innerliga ande. Modern gjorde närmast ett grekiskt intryck. Hon var fortfarande alldeles blond fastän över 70, hennes otroliga vidsynthet, språkkunskaper och karaktärsstyrka var som en direkt personifiering av grekernas integritet i öster under eviga turkiska tumskruvar: många av 1900-talets främsta greker har fostrats under den turkiska pressen. Det var ju också öster om Egeiska Havet som det historiska grekiska initiativet började under persiskt förtryck. Som finlandssvensk, som en del av en minoritet av ett land som en gång var svenskt, är det lätt att känna en stark frändskap med greker som överlever öster om Hellas.

Till bekantskaper av motsatt slag: i stationsrestaurangen i Genua, den arkitektoniskt dyrkansvärda stationen Piazza Principe, kan man lätt hamna i sällskap av både sjömän, fyllon, helgon, prostituerade och transvestiter. En helig påstruken sjöman, kraftigt skelögd, försökte förgäves med min tålmodiga hjälp bilda sig en uppfattning om var i all världen Skandinavien kunde ligga. Hans geografiska kunskaper inskränkte sig till Lourdes och några andra vallfartsorter samt hamnar i Spanien och Portugal, men icke desto mindre höll han envist fast vid att han höll sin heligt skyddande hand över hela världen och över hela mänskligheten. En annan dam på Palermotåget hade också personligt färgade geografiska kunskaper. Hon visste precis var Sverige låg. Där åt man dåligt, och det låg någonstans norr om Livorno.

Så ur hennes synpunkt, så skulle mitt öde snart bli att, som så många andra dumma människor, försvinna och upplösas i det gråa geografiska dunklet, som likt en svart förmörkande trollkappa bredde ut sig över hela den europeiska kontinenten norr om Livorno. Och ur sin palermitanska synpunkt hade hon säkert rätt.